

Även i sådana fall kunna dock två eller flera lägen vara nära nog likvärdiga. Cement

Är veckan sänkning av
flyktkost? Nollan etc.
Spridning
Koncentration
i stor skala.

Utanför de nämnda grupperna (och sålunda ur transport-ekonomisk synpunkt kännetecknade av större rörlighet)

lättare verkstadsindustri

glas- och porslin (dock delvis beroende av råvarans transport)

snickerier, pappersarbeten och tryckerier

textilindustri

sko- och läderindustri

lättare kemisk-teknisk industri.

I dessa fall spelar dock den nära kontakten med marknaden en viktig roll. Gör sig främst gällande för

vissa verkstäder

pappersarbeten och tryckerier.

En viktig synpunkt, kanske den viktigaste, som ofta försummas: Den viktigaste faktorn, industriens lokalisering.
Ny industri tenderar att växa upp, där den redan finnes:

Tillg. på arbetskraft. Koncentration
Tillg. på samhället.
Spridning
utvandring f. Boras
Selektion

Orsaker:

- a) Företagsamheten. Bestående företag se nya möjligheter
att utvidga redan bestående verksamhet
att utvidga mot angränsande områden.
- b) Tillgång på yrkesskicklighet och vana vid ett visst slags arbete.
Ex. textil-, sko- och snickeriindustri.
Vana vid ett arbete förvärvas tydligen bäst genom exempel av äldre vana arbetare: (Boliden, Norrbottens järnverk).
Tendens till koncentration till gamla områden.
- c) Nya företagare rekryteras från den gamla personalen. Inom sådana branscher som konfektion, trika, verkstäder och snickerier avla företagen ofta av sig mängder av nya enheter. Särskilt i de industrier där man med fördel kan börja i liten skala.

Just i de industrier, som ur ekonomisk synpunkt äro mest indifferentia i fråga om sin lokalisering (m.a.o. de lättare industrierna), spelar denna växt av och kring de gamla företagen en särskilt framträdande roll. Förklaringen: de tunga varorna kräva i regel större anläggningar. Följden:

- a) lönar sig ej i mindre skala
- b) svårt för ny företagsamhet skaffa kapital.

Tvärtom i övriga "lätta" industrier, där även yrkes-skickligheten på grund av den längre drivna förädlingen ofta spelar en stor roll. Därför typiskt för dessa lätta in- dustrier:

- a) vanligt att större företag uppkomma genom växt av mindre,
- b) nya växa ofta upp i anslutning till tidigare förefintliga (lokal tillgång på företagsamhet och arbetskraft med inställning på yrket).

6.

Detta gäller i särskilt utpräglad grad verkstäder (både och), snickerier, konfektion och triki, samt skoindustrien. Som särskilt typiskt exempel kan nämnas skidindustrien, där praktiskt taget varje företag startats av en man i en vedbod, och där somliga så småningom växt ut till medelstora och större företag.

Industrien och dess lokalisering kan sålunda i princip växa på två olika sätt

- a) nygrundning
- b) växt av gamla enheter.

Tyvärre krist på ingående undersökningar berörande förkrigsförhållanden.

Industrierna från kriget 1939-1943. Några uppgifter: Av totala bruttoökningen vid olika företag kom 35 % (eller om även krisindustrierna torv och trädestill. inräknas 45 %) på nygrundade företag. Men av detta antal hänförde sig till företag med mindre än 25 arbetare: 42 %, med mindre än 50 arbetare 60 %.

*Inklusive
av subindustriella*

Mindre än 25 arbetare: snickeriind.: 80 %, livsmedelsin-
dustrion: 80 %.

Att det är vanligare att företagen starta som små än
som stora framgår även av följande tabell. Av de arbetare,
som år 1943 voro sysselsatta i industrien, varierade det an-
tal som var sysselsatt vid (1939-) nygrundade företag på
följande sätt:

Storleksgrupp	0- 5	1:4
	6- 10	1:5
	11- 50	1:7
	51-100	1:9
	101-200	1:16
	201-500	1:18
	> 500	1:80

Innebär icke att de mindres andel växt utan att de
större i regel ej nygrundas som stora utan att växa ur
~~mindre~~
~~större~~.

Lokaliseringen av sådana växande enheter är naturligt-
vis icke heller indifferent. Vid själva starten är valet av
ort tämligen givet av den mindre företagarens lokalkännedom
och lokala förbindelser. Ett hinder för att starta på den
orten är säkert ofta liktydigt med, att företagsamheten för-
kväves. Sedan företaget en gång startats, har det givetvis
börjat rota sig bl.a. genom arbetskraftens bosättning. Att
då flytta företaget kan medföra risker för dess existens, i
varje fall om ingreppet sker mera summariskt. (Ex. Bjursås
2 mil från Falun. 3 skofabriker, varav 2 relativt nya. Om
hänvisade till Falun, kanske de ej skulle ha startat.) -
Givetvis inträda vissa diskontinuitetspunkter, då en omlägg-
ning av driften sker, och då en förflyttning lättare kommer
till stånd.

Sammanfattning.

1. En grupp av industrier bunden absolut eller eko-
nomiskt. I vissa fall dock val mellan ett par alternativa
lägen.

2. En annan grupp: lokaliseringen ekonomiskt indifferent.

Men till en betydande del sker utvecklingen från mindre till större med en betydande grad av lokal bundenhet, både vid starten och sedan företaget kommit i gång. Vad som kan göras i sådana fall är

a) att stimulera till uppkomsten av småföretag på lämpliga orter

b) (möjligen) att ingripa vid vissa diskontinuitetspunkter.

Men naturligtvis förekommer även inom denna andra grupp industrier, där en start i större skala kan äga rum, utan att man är bunden till en viss ort.

Vill man begränsa ingreppen till nygrundning av något större företag och diskontinuiteter hos äldre, är emellertid det område inom vilket utvecklingen kan påverkas relativt begränsat. *Detta angående att det kallas för*

bilder,

10.

Det är emellertid tydligt, att samhället icke kan stå likgiltigt för hur industrien lokaliseras. Utöver de ekonomiska synpunkter, som företagen, sociala synpunkter. De viktigaste:

Sysselsättningspolitiken: Icke endast totalt utan även olika orter.

1. Sysselsättningen på en ort går tillbaka. Dominerande industrier på retur. Arbetslöshet. Yngsta lämnar först, för-gubning. Tillgångar i form av bostäder, vägar, anläggningar bli värdelösa - kapitalförlust. Kommunalskatterna stiga.

Åtgärder: stimulera nya företag eller få till stånd en organiserad utflyttning och avfolkning. Sista alternativet i extrema fall men ofta önskvärt upphålla ortens folkmängd.

2. Ensidighet hos ortens näringsliv, ger stor konjunkturkänslighet. Stimulera komplementindustrier.

3. Ensidig kvinnlig eller manlig sysselsättning.

Nya industrier, som ge bättre balans.

Dessa sociala synpunkter ofrånkomliga. Men en serie vidare sociala synpunkter på orternas storlek och belägenhet, ilkas betydelse måste anses betydligt mer diskutabel. I England har man kommit till den uppfattningen, att en alltför stark koncentration ägt rum av befolkningen till södra England och främst London-området. Spridning. Något motsvarande problem knappast här. Stockholm väl stort!? Men knappast beredda stoppa inflyttningen.

Sveriges industri i stället i hög grad spridd över medelstora och mindre industrisamhällen. Man har framfört den uppfattningen, att risk för alltför många mindre samhällen. Man har velat uppställa den regeln, att industrien bör koncentreras till samhällen med en befolkning av åtminstone kanske 5.000 personer. End. ett råd. samhälle kan, menar man, bära upp de kollektiva anordningarna: gas, vatten, skolor, nöjes-

12.

och bildningsanstalter m.m. som höra till ett modernt kultursamhälle. Jag tror för min del icke att vi äro färdiga att uttala en dom över det mindre industrisamhället. Vi vet enellertid att den mindre orten på gränsen till landsbygden erbjuder en mängd fria naturaförmåner som stärka den enskildes ekonomi och trivsel. Vi vet att många utlänningar avundas denna för Sverige typiska "decentralized way of living". Med förbättrade förbindelser, bussar och bilar, kan även den mindre orten tillgodogöra sig de fördelar, som större närbelägna orter kunna erbjuda; vad som behövs är därför snarare en regional utveckling av ett system av tätorter av olika dignitet, som erbjuder olika förmåner. En utveckling av alla orter till kompletta idealorter. Kritiken har nog icke tagit hänsyn till den förbättring av förbindelserna, som ligger inom synhåll och som minskar vikten av att bo nära alla kollektiva anordningar. Önskvärdt är det ju också ett önskemål att på landsbygden få ett komplement för småbrukare och andra till jordbruket.

På det hela vet man enligt min mening alltför litet om hur livet och särskilt arbetslivet på olika orter förlöper för att man skulle vara beredd att eftersträva en likriktning. Det fordras på detta område en mycket ingående samhällsforskning, innan man kan ta ansvar för att av här anförda skäl förhindra företagsamheten på vissa orter.

En annan sak är, att det är nödvändigt att inom varje ort eller mindre ort, respektive industridistrikt få till stånd en regionplanering, som förhindrar en olämplig lokalisering även av industrieföretagen inom orten.

Helt allmänt kan väl sägas, att ju mera regionplaneringen kan utvecklas och fulländas, desto mindre behov blir det att påverka industriens lokalisering interregionalt, d.v.s. mellan olika områden i landet. Desto mera tillfredsställande blir nämligen bebyggelsen ur allmänna sociala synpunkter.

Regionplaneringen är ju här i landet mycket utvecklad. Så länge det är fallet och i avsaknad av närmare kännedom om

de närmare levnadsförhållandena gör man väl klokast att icke utdöma några samhällen som olämpliga, annat än i hoplösa undantagsfall. Jag tänker då på avsidens belägna små samhällen utan förbindelse med någon större bygd, exempelvis i det inre av Norrlands skogsbygder. Men risken är ju liten att någon större industri skall utvecklas på en sådan ort. En mindre industri kan ju utgöra ett önskvärt komplement till landsbygdens nöjesliv.

De tre motiv, som framstå som tungt vägande, äro emellertid:

1. Lokalt överskott på arbetskraft.
2. Ensidigt näringsliv med stor konjunkturkänslighet.
3. Ensidig kvinnlig eller manlig industri.

Sådana sociala synpunkter få vägas mot de ekonomiska, när det gäller att avgöra, hur den industri bör lokaliseras, som icke är bunden till en viss ort eller region. Redan förut har jag framhållit, att dessa industrier endast motsvara en

mindre del av hela förändringen i industriens sysselsättning och än mer av sysselsättningen i den redan lokaliserade industrien. Möjligheten att påverka utvecklingen är sålunda begränsad till en relativt smal marginal av relativt rörlig industri. Jag förutsätter därvid givetvis att den fria företagsamheten alltjämt dominerar den industriella utvecklingen, åtminstone inom de områden, där företagsamheten typiskt börjar med småföretag.

I viss mån sammanfalla nu de företagsekonomiska och de sociala synpunkterna på industriens lokalisering.

Överskott på arbetskraft av alla slag eller enbart kvinnlig, bör sålunda verka lockande på företagsamheten, särskilt med den knapphet på arbetskraft, som nog blir regeln under de närmaste årtiondena. Upplysning om förekomsten av överskott bör därför kunna stimulera företagen till en ur allmänna synpunkter gynnsam lokalisering. En säker kännedom om dessa förhållanden kräver inventering och prognoser rörande tillgången på arbets-

kraft. Jag kan nämna att sådana utförts av IUI, riket, Norrland. Tillsammans med LO m.fl. register över Sveriges orter. SIF har beslutat att på basis av detta material få till stånd en rådgivning för industrieföretagen. Därigenom bör vissa felaktigheter i lokaliseringen kunna avlägnas.

En sådan upplysningsverksamhet kommer emellertid säkert icke att visa sig tillräcklig.

Åtgärder krävas nog, där även samhällets medverkan blir nödvändig.

I. I viss utsträckning kan det bli nödvändigt att utjämna förutsättningarna för nya företag.

a) skatter

b) frakter, krafttaxor m.m.

Om det gäller att övervinna hinder, bör man ju, om starka sociala skäl föreligger, ej tveka att uppmuntra utvecklingen i vissa landsdelar genom särskilda fördelar, exempelvis extra låga taxor.

2. Ofta räcker det ej med sådana allmänna åtgärder. Speciella rekonstruktionsåtgärder för att genomföra en omställning. Ex. samarbete stat-näringsliv Hylte bruk - Alby. Industriområden för småindustri, hamnar etc.

Det framgår av vad jag ovan sagt att sådant utvecklingsarbete ofta måste läggas på lång sikt: Småindustri till platsen, som sedan kan utvecklas. Sålunda ej endast fråga om att hänvisa större enheter; experiment som riskera att misslyckas.

Sådana metoder användas i England för att få till stånd en utveckling i sådana områden som nordöstra England.

De metoder, som jag hittills berört, ha gått ut på att locka och stimulera nya företag att etablera på de ställen, där de behövas och passa bäst även ur social synpunkt. Man kan ju fråga sig om det även är lämpligt med åtgärder för att förhindra en lokalisering, där den ej är önskvärd. Vad som i första hand är behöfligt torde väl vara, att nya driftsenheter över en viss storlek anmälas i god tid till en statlig myndighet, så att en överblick erhålles över den förestående utvecklingen och så att

förhandlingar kunna upptagas om lokaliseringen innan denna kommer till stånd. I England har föreskrivits, att sådant förhandsmeddelande skall lämnas 60 dagar, innan ett fabriksbygge sätts i gång. Jag tror icke man behöver tvivla på att genom ett sådant förfarande de fall kunna undanröjas, där de sociala intressena måste tillmätas prioritet i förhållande till de företagsekonomiska. Huvudsaken är emellertid att vi ej få en schematisk reglering av industriens lokalisering enligt schematiska regler, som ej äro grundade på de faktiska förutsättningarna för näringslivet och människornas trivsel i samhället.